

פרק ה / ברוריה בן-דוד (וייס)

דבורה ידעה שלא חכמתה ולא גבורתה של ברק הם שהביאו לניצחון על סיסרא, שצידו הצבאי כלל תשע מאות רכב ברזל שלא היה בישראל. הניצחון הוא פרי השתתפות ה' במלחמה. על כן ראתה חובה לשיר לה' שיר תודה ותהילה. מכל השופטים רק דבורה זיכתה אותנו בשיר ניצחון. השירה כוללת :

ב - ג	דברי פתיחה .
ד - ה	הרושם הנשגב של ההתגלות בסיני.
ו - ח	שפלותו של העם לפני המלחמה.
ט - יא	קריאה לכל המעמדות להלל ולשבח את ה'.
יב - יג	דבורה מעוררת את עצמה ומתארת את המלחמה.
יד - יו	דברי שבח לשבטים שהשתתפו במלחמה, לעג למשתמטים.
יז - יח	תיאור פיוטי של המלחמה.
יט - כ	תהילת יעל לעומת בני מרוז ומות סיסרא.
כא - כב	חרדתה ותקוותה של אם סיסרא.
כג - כד	חתימה.

הפתיחה כוללת הזמנה למלכים ולשרים להטות אוזן לדבריה.

מדוע מזכירה דבורה את מעמד הר סיני?

דבורה מעלה את זיכרון המעמד הנשגב על הר סיני והשפעתו על הבריאה בתיאור מלחמתה כי גם בו התגלתה ההתערבות האלוקית בסדרי הטבע. במעמד הר סיני "ארץ רעשה, גם שמים נטפו, גם עבים נטפו מים, הרים נזלו מפני ה'" (פס' ד, ה). ובמלחמת דבורה "מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא, נחל קישון גרפם נחל קדומים" (פס' כ, כא). לעומת הכבוד הגדול במעמד הר סיני, מה גדולה הייתה שפלותו של העם לפני ניצחון דבורה וברק.

איך מתארת דבורה את המצב?

א. שיבוש דרכי התחבורה. התושבים נאלצו ללכת בדרכים עקלקלות כי הכנענים התנפלו על עוברי אורח שדדו וחמסו אותם.
ב. התרוקנות ערי הפרזות מתושביהן והמלחמה בשערי הערים.
ג. בגלל התנפלויותיהם של הכנענים חדלו להתקיים ערי פרזות בישראל (ערים שאינן מוקפות חומה). אנשים עברו להתגורר בערים בצורות מפחד האויב, וגם בשערי הערים הבצורות העז האויב להילחם בהם.

מה הייתה הסיבה שהביאה לשפלותו של העם?

הנהייה אחרי אלוהים חדשים והמחסור בנשק, "יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים, מגן אם יראה ורמח בארבעים אלף בישראל" (פס' ח). כל אותם אנשים שלחמו במלחמה זו בגבורה לא הכינו להם כלי מלחמה ולא העזו לצאת לקראת צבא האויב.

עד מתי נמשך חוסר הביטחון של התושבים?

"עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל" (פס' ז).

יש הרואים במשפט זה יהירות יתירה שבגללה נסתלקה מדבורה הנבואה זמנית (פסחים סו, ע"ב), כאשר דבורה אמרה: "עורי עורי דבורה, עורי עורי דברי שיר, קום ברק ושבה שביך בן אבינעם" (פס' יב). כלומר: היא רק תשיר את שירת המלחמה, אח"כ מציינת שהמנצח הוא ברק בן אבינעם, בזאת היא גילתה צניעות וענווה והנבואה שבה אליה.

דבורה מציינת את השינוי שחל אחרי המלחמה תוך מתן שבח לחוקקי ישראל – למנהיגי העם אשר המריצו את המתנדבים ותרמו לניצחון (ט-יא).

לפי המסופר בפרק ד' נקראו למלחמה והשתתפו בה רק שני שבטי הצפון זבולון ונפתלי, ואילו בשירה נזכרים שבטים נוספים.

דבורה מהללת את השבטים שהשתתפו במלחמה. אילו שבטים מוזכרים לשבח?

אפרים, בנימין, מכיר (מנשה), זבולון, יששכר ונפתלי.
(מכיר כנוי נרדף לשבט מנשה, על שם בנו היחיד של מנשה "בני מנשה למכיר משפחת המכירי" במד' כו, כט), יכול להיות שהכוונה לחצי שבט מנשה ששכן מעבר לירדן מערבה.

אילו שבטים מוזכרים לגנאי?

המשתמטים: ראובן, גד (גלעד), דן, אשר.
(גלעד הכוונה לבני גד וחלק ממנשה יושבי ארץ הגלעד המשתרעת מגבול ראובן עד הירמוך).

אילו שבטים לא הוזכרו ומדוע?

יהודה, שמעון ולוי. יהודה ושמעון הלכו בדרכו של יהושע והוסיפו לכבוש ולהתנחל. שבט לוי עסק בעבודות הקודש.

מה נאמר על כל שבט?

אפרים: מאפרים באו לעזרה אלה שהכו שורשם, שהתיישבו בהר העמלקי, בצפון מערבה של ארץ אפרים ("וימת עבדון בן הלל הפרעתוני ויקבר בפרעתון בארץ אפרים בהר העמלקי" יב, טו) יש מפרשים הרואים בפסוק "מני אפרים שרשם בעמלק" רמז ליהושע שהיה משבט אפרים שנלחם בעמלק (שמ' יז ט-יג).

בנימין: "אחריך בנימין בעממך" (פס' יד), אחריך אפרים הלך גם בנימין "בעממך" בצבאותיך. פירוש אחר: אחרי יהושע משבט אפרים יקום שאול בן קיש משבט בנימין שיילחם בעמלקים (שמ"א פרק טו). לפי פירוש זה עממך הכוונה למאתיים אלף רגלי שנלחמו עם שאול, כזכור דבורה נמנית בין אחת משבעת הנביאות שקמו לישראל.

מנשה: ממנשה ירדו מחוקקים מצביאים, שרי צבא.

דבורה מפארת באופן מיוחד את חלקם של זבולון ונפתלי במלחמה.
זבולון: "מזבולון משכים בשבט ספר" (פס' יד). משבט זבולון התנדבו אפילו הסופרים, ועל שבט זבולון נאמר כי חרף נפשו למות.

יששכר : "ושרי ביששכר עם דברה ויששכר כן ברק בעמק שלח ברגליו" (פס' טו). בני שבט יששכר אף הם היו עם דבורה במלחמתה. ייתכן שכאשר ברק חנה עם עשרת אלפים איש מזבולון ונפתלי בראש הר תבור דבורה שהתה במחיצת בני יששכר, וברדת ברק מהר תבור הצטרפו אליהם בני יששכר.

נפתלי : "על מרומי שדה", כזבולון כן גם נפתלי נאספו יחד על מרומי שדה בהר תבור. זבולון ונפתלי היו הראשונים להתנדבות, הלוחמים העיקריים שהיו מוכנים להסתער על חיל הכנעני.

השבטים הנזכרים לגנאי – המשתמטים

ראובן : הראשון שבהם ראובן בכור ישראל, במקום להיות ראשון המתנדבים היה ראשון המשתמטים. דבורה לועגת לשבט ראובן "גדלים חקקי לב", "גדולים חקרי לב". בשבט ראובן עיקר הדאגה הייתה למכלאות הצאן והבקר. הפליגו בדיונים של חשיבה מעמיקה, כביכול החליטו החלטות גדולות והסתפקו בדיבורים, לעומת השבטים האחרים שהתנדבו למעשים גדולים. בעוד שבטטים אחרים השמיעו תרועת מלחמה, שבט ראובן שמע את שריקת הרועים. עוד בימי משה קדמה דאגתם למקנה "גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו" (במד' לב, יז), ומשה עונה להם "בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצאנכם" (במד' לב, כה). כלומר : דאגתכם צריכה להיות תחילה לטפכם ורק אחר כך לצאנכם.

גד : בעבר הירדן שכן (פס' יז). גד סבור היה שהוא פטור מהמלחמה בהיותו שוכן בעבר הירדן המזרחי.

דן : דן היושב סמוך לאפרים המשיך לעסוק בספנות בשעה ששאר השבטים נלחמו.

אשר : גם שבט אשר כשבט דן ישב על מפרציו ולא נתן דעתו למלחמת אחיו.

כיצד לועגת דבורה למלכי כנען שבאו להילחם בתענך?

"באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגידו בצע כסף לא לקחו" (פס' יט). מלכי הערים הכנעניות נחלו אכזבה התנדבו לעזרת אחיהם, אך לא הרוויחו דבר, כי לא נפל שלל בידיהם.

כיצד מתארת דבורה את השתתפות כוחות הטבע בקרב?

"מן השמים נלחמו הכוכבים ממסלותם, נלחמו עם סיסרא, נחל קישון גרפם נחל קדומים" (פס' כ, כא). תיאור ציורי לישועת ה', כל היקום נלחם בסיסרא בסערה, מטר ושיטפון. נחל קישון גאה מחמת הסערה ועלה על גדותיו שטף את האויבים בנוסם בבהלה. רגלי סוסיו של האויב הוכו ונשברו במנוסתם, וכך חלף מוראם של סוסי המלחמה שהפילו חתיתם על ישראל.

מדוע מקללת דבורה את יושבי מרוז?

כי לא באו לעזרת הלוחמים.

(יש הסוברים כי מרוז היא מזאר דרומית לכפר יחזקאל בהר הגלבוע).

ארורים יושבי מרוז, אך לעומתם את מי מברכת דבורה?

את יעל, שלא הייתה חייבת להשתתף במלחמה, אך התנדבה להציל את ישראל מיד סיסרא.

סיסרא נהרג. המלחמה תמה, ובבית מצפה אם סיסרא בכיליון עיניים לשוב בנה מן המערכה. היא מייחלת לשובו עטור תהילת ניצחון, לבה מנבא לה רעות. היא מייבבת, מוקפת בשרותיה שציפו לבנות השבויות שתהיינה להן שפחות, ולבגדי השבויים והשבויים שנפלו שלל בידי סיסרא. הן מנסות להרגיע את אם סיסרא, אך סיסרא לא ישוב.

השיר מסתיים בקריאה לאובדנם של אויבי ה' ולעליית אורם של אוהביו. "כן יאבדו כל איביך ה' ואהביו כצאת השמש בגבורתו" (פס' לא).

מבחינת הצורה הפיוטית מאפיינת את שירת דבורה תקבולת כבכל השירים המקראיים. לדוגמה: שמעו מלכים – האזינו רוזנים. אנכי לה' אנכי אשירה – אזמר לה' אלקי ישראל.

מצאו בשירה תקבולות נוספות.

ה' בצאתך משעיר – בצעדך משדה אדום.
שמים נטפו – עבים נטפו מים – הרים נזלו.
ידה ליתד תשלחנה – וימינה להלמות עמלים.
והלמה סיסרא מחקה ראשו – ומחצה וחלפה רקתו.
מדוע בשש רכבו לבוא – מדוע אחרו פעמי מרכבותיו.

בשיר **אליטריציה** – חזרה על צליל או על צירוף צלילים מסוים במילים סמוכות במשפט או בקטע כגון:

ר, ד, אז ירד שריד לאדירים, עם ה' ירד לי בגבורים.
מ – מני אפרים שרשם בעמלק, אחרוך בנימין בעממין, מני מכיר ירדו מחקקים ומזבולן משכים בשבט ספר.
ל, מ – באו מלכים נלחמו, אז נלחמו מלכי כנען על מי מגידו.
ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים, והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה רקתו.
ש – למה ישבת בין המשפתים לשמע שרקות עדירים.

יש דמיון בין שירת דבורה ובין מזמור סח שבתהילים, מסתבר שמזמור זה נתחבר בהשפעת שירת דבורה. המסורת קבעה את שירת דבורה כהפטרה לפרשת בשלח שבמרכזה עומדת שירת הים.

ניבים

מושך בשבט סופרים (פס' יד).
הוראתו: כותב דברי הגות וספרות.

דרך עוז (פס' כא).
הוראתו: התמלא אומץ.

מים שאל חלב נתנה (פס' כה).
הוראתו : נענתה מעבר למבוקש.

שלל צבעים (פס' ל).
הוראתו : צבעים רבים ומגוונים.

עבודה בכתב

- 1) מדוע מזכירה דבורה את מעמד הר סיני?
- 2) כיצד מתארת דבורה את שפלותו של העם לפני המלחמה?
- 3) דבורה פונה לקבוצות שונות של אנשים. כתבו אותם בלשון הספר ובלשונכם.
- 4) אילו שבטים מוזכרים לשבח? כתבו ליד כל שבט את הקטע המתאים לו בלשון הכתוב ובלשונכם.
- 5) אילו שבטים מוזכרים לגנאי? כתבו ליד כל שבט את הקטע המתאים לו בלשון הכתוב ובלשונכם.
- 6) אילו שבטים אינם מוזכרים בשירת דבורה? מדוע?
- 7) על איזה שבט נאמר כי חרף נפשו למות? מדוע?
- 8) כיצד מתארת דבורה את השתתפות כוחות הטבע בקרב?
- 9) מדוע קללה דבורה את יושבי מרוז?
- 10) את מי ברכה ומדוע?
- 11) תארו את הציפייה בבית סיסרא.
- 12) הביאו דוגמאות למראות ססגוניים וקולות עזים בשירה.
- 13) הביאו דוגמאות לתקבולת בשירה.
- 14) הביאו דוגמאות לאליטרציה בשירה.
- 15) מדוע קבעה המסורת את שירת דבורה כהפטרה לפרשת בשלח?
- 16) כתבו בלשון הספר :
 - א) חדלו שיירות של עוברי דרכים.
 - ב) שבילים נפתלים.
 - ג) ערים שאינן מוקפות חומה.
 - ד) מעיינות ובארות.
 - ה) יביעו, ישירו.
 - ו) גדרות צאן.
 - ז) התייפחה.